

О. І. Краснова,
викладач кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я,
ВДНЗУ "Українська медична стоматологічна академія"

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

О. Krasnova,
teacher of Department of Social Medicine, Organization
and Health Economics HSEU "Ukrainian Medical Stomatological Academy"

THEORETICAL APPROACHES TO DEFINITION OF ESSENCE OF STATE REGULATION OF HEALTH SPHERE OF PROTECTION

Держава формує політику охорони здоров'я в Україні та забезпечує її реалізацію. Проблема впливу держави на зміст і форми економічних ринкових відносин та його адекватного правового забезпечення була і залишається центральною для правової та економічної науки. В статті розглянуто необхідність державного регулювання сфери охорони здоров'я. Досліджено теоретичні засади державного регулювання медичної галузі. Обґрунтовано необхідність державного втручання в галузь охорони здоров'я в умовах становлення ринкових відносин. Проаналізовано та систематизовано різні наукові підходи вітчизняних та зарубіжних вчених до визначення категорій "державне регулювання" та "державне регулювання сфери охорони здоров'я". Запропоновано авторське визначення сутності поняття "державне регулювання сфери охорони здоров'я".

The state forms a policy of public health services in Ukraine and provides its realisation. The problem of influence of the state on the maintenance and forms of economic market relations and its adequate legal support was and remains central for a legal and economic science. In article necessity of state regulation of sphere of public health services is considered. Theoretical bases of state regulation of medical branch are investigated. Necessity of the state intervention for public health services in the conditions of formation of market relations is proved. Various scientific approaches of domestic and foreign scientists to definition of categories "state regulation" and "state regulation of sphere of public health services" are analyses and systematised. Author's definition of essence of concept "state regulation of sphere of public health services" is offered.

Ключові слова: охорона здоров'я, державне регулювання, державне регулювання сфери охорони здоров'я, методи державного регулювання, інструменти державного регулювання.

Key words: health care, government regulation, regulation, health care sphere, methods of the regulation, tools of the state regulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Охорона здоров'я — один із пріоритетних напрямів державної діяльності. У соціально орієнтованій економіці держава відіграє домінуючу роль у формуванні

системи регулювання якості життя і є головним суб'єктом його здійснення.

Перехід охорони здоров'я України на ринкові відносини зумовлений об'єктивними економічними змінами

в суспільстві, однак цей процес відбувається дещо стихійно та є недостатньо упорядкованим та регульованим. Проте перехід охорони здоров'я як важливої частини соціальної сфери до ринкових відносин повинен передбачати серйозну підготовчу роботу.

Охорона здоров'я як галузь, яка є соціально орієнтованою, не може повністю спиратися тільки на ринкові відносини, вплив ринкових законів в охороні здоров'я має бути обмеженим. Погляди вчених щодо ролі держави в регулюванні ринкових законів у системі охорони здоров'я та характеру їх дії дуже відрізняються. Тому дослідження теоретико-методологічних аспектів державного регулювання економіки сфери охорони здоров'я в сучасних ринкових умовах є актуальним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичними дослідженнями сутності державне регулювання сфери охорони здоров'я займалися такі вчені, як: З.Н. Іжаєва, Я.Ф. Радиш, В.М. Пашков, Н.Б. Мезенцева Л.О. Буравльов, Л.В. Бондарева, Ю.В. Вороненко, М. Шутов та інші. Однак чіткого визначення поняття "державне регулювання" стосовно охорони здоров'я України сьогодні не існує.

У той же час, аналіз суспільно-політичного стану України свідчить, що зараз виникла необхідність більш уточненого розуміння суті державного регулювання. В тому числі існує потреба подальшого дослідження поняття "державного регулювання сфери охорони здоров'я", тому що сьогодні медицина знаходиться в кризовому становищі та вимагає реформування. Проблеми державного регулювання сфери охорони здоров'я обумовили необхідність проаналізувати наукові тлумачення основних категорій, понять і термінів, які складають його категорійно-понятійний апарат.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз існуючих підходів до розуміння категорії "державне регулювання" та уточнення визначення "державного регулювання економіки сфери охорони здоров'я" для подальшого застосування цього терміну у дослідженні питань вдосконалення економічного механізму медичної галузі.

ВИКЛАД ДОСЛІДЖЕННЯ

Державний контроль над галуззю охорони здоров'я в умовах ринкових трансформацій є необхідним з таких причин: стан здоров'я населення відноситься до категорії суспільних благ, ринок з не здатним забезпечити належне фінансування медичної галузі.

Необхідність державного втручання в економіку обумовлена дефектами ринкового саморегулювання, пошуком ефективніших неринкових варіантів задоволення потреб у суспільних благах, усуненням зовнішніх недоліків. Ефективність державного регулювання залежить від того, наскільки ефективно використовуються економічні, правові та адміністративні можливості при реалізації економічної політики [3].

Державне регулювання має забезпечувати розвиток сфери охорони здоров'я в Україні шляхом сприяння ефективному використанню наявних ресурсів охорони здоров'я для досягнення максимально можливого рівня

задоволення суспільних потреб у сфері охорони здоров'я [1].

У вітчизняній та закордонній науковій літературі існує багато формулювань поняття "державне регулювання" економіки взагалі та сфери охорони здоров'я зокрема.

Розрізняють державне управління та державне регулювання, як два окремих види діяльності влади [2]. Державне управління передбачає прямий вплив на об'єкти управління з використанням адміністративних та владних повноважень, з обов'язковими для виконання вказівками. Державне регулювання ж визначає лише певні обмеження діяльності об'єктів, в яких вони функціонують та спрямоване не тільки на об'єкт управління, а й на його середовище.

Саніахметова Н.О. розглядає державне регулювання як діяльність держави, що спрямована на забезпечення публічних інтересів шляхом використання засобів впливу на підприємницькі відносини і поведінку суб'єктів підприємництва. При цьому прямі адміністративні методи є комплексом обов'язкових для виконання вимог і розпоряджень держави, а непрямі — допускають вплив держави на економічні інтереси. Адміністративні методи обмежують економічну свободу, але існують такі сфери діяльності, як охорона здоров'я, де адміністративні методи досить ефективні [14].

Сучасні дослідники визначення "державне регулювання" розглядають як цілеспрямований вплив держави на об'єкти і процеси шляхом встановлення правил для господарюючих суб'єктів із метою досягнення економічного розвитку або змін у потрібному напрямку.

На думку Третяк Г.С., державне регулювання економіки — це вплив держави на діяльність суб'єктів господарювання та ринкову кон'юнктуру з метою забезпечення нормальних умов функціонування ринкового механізму. Це — складний процес, до якого належить процедура розробки економічної політики, обґрунтування її положень, вибір засобів та методів її проведення [3].

В енциклопедії державного управління термін державне регулювання трактується як ефективний набір інструментів, які допомагають державі за допомогою законів та розпоряджень ставити вимоги до господарюючих суб'єктів та домогосподарств, в умовах ринкової економіки — це вплив держави на економічну систему, спрямований на досягнення цілей її економічної політики. Це заходи державних підрозділів, спрямованих на контроль за діяльністю цих суб'єктів [6].

Оболєнський О. Ю. визначає державне регулювання як комплекс заходів організаційно-економічного характеру у сфері суспільних відносин, які мають на меті вдосконалити правила поведінки господарюючих суб'єктів та не допустити появу негативних явищ у країні [4].

Шишкин С. М. у своєму дослідженні також відмічає, що державне регулювання економіки це сукупність закріплених у законодавстві заходів економічного правового, організаційного впливу на економіку, в тому числі шляхи державної підтримки та захисту суб'єктів підприємницької діяльності. Основи державного регулювання економіки являють собою систему цілей, принципів, методів та форм державного регулювання економіки. Загальна мета державного регулювання — забезпечен-

ня раціонального господарювання, реалізація та захист громадських інтересів таких, як оборона країни та захист прав і свобод людини, належне здійснення соціальної функції держави [17]. Добровольська В. наголошує, що саме громадські організації та державні структури мають контролювати виконання суб'єктами господарювання законів та правил [5].

На думку О. Комякова, державне регулювання необхідно розглядати як сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються функції забезпечення безперервної та ефективної дії держави на підвищення функціонування економіки [8].

Малиновський В.Я. вважає, що "державне регулювання — це один із економічних методів державного управління, який є системою заходів держави законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру. Відповідні державні органи та громадські організації здійснюють ці заходи з метою стабілізації та пристосування існуючої соціально-економічної системи до сучасних умов" [9]. Рудий В.М. розглядає поняття "державне регулювання" як одну з форм функції управління, як контроль [13].

Бодров В. зауважує, що державне регулювання економіки — сукупність заходів, інструментів, методів і механізмів координації економічних взаємовідносин у суспільстві, суб'єктом якої є держава з властивими їм можливостями впливу на перебіг господарських процесів [6].

З точки зору Тихомирова Ю. А., державне регулювання служить для забезпечення державою загальних правил поведінки суб'єктів суспільних відносин і коректування їх залежно від обставин [16]. Стосовно охорони здоров'я в Україні, то автор вважає, що державного регулювання доречно розуміти діяльність держави з метою збереження та підвищення існуючого рівня здоров'я населення, запобігання негативним суспільним явищам та хворобам.

Смирнова Е.М. в своєму дослідженні розглядає державне регулювання галузі охорони здоров'я як систему методів, за допомогою яких держава забезпечує ефективне функціонування всієї економічної системи та підтримку процесів і явищ які відбуваються в економічному житті країни [15].

Основними характеристиками державного регулювання в галузі охорони здоров'я Іжаєва З. Н. вважає: системний характер галузі, як об'єкта регулювання, що пов'язано з наявністю структури, єдністю зв'язків між елементами та відособленості від зовнішнього середовища; пріоритетну роль держави, як основного суб'єкта регулювання; формування державно-громадського управління охороною здоров'я; регулювання через заходи організаційно-адміністративного та економічно-правового характеру [7].

На думку Гладун З.С., державне регулювання сфери охорони здоров'я передбачає встановлення правил та порядок здійснення медичної діяльності, відповідальності за дотримання цих правил, включає вплив держави на діяльність органів і закладів охорони здоров'я. Державне регулювання здійснюється, в основному, через прийняття відповідних законодавчих актів, тому він розглядає його як державно-правове регулювання. Крім

правових, активно використовуються й інші засоби регулювання — організаційні, фінансові, кадрові [2].

Мезенцева Н.Б. поділяє державне регулювання охорони здоров'я на: "державне регулювання медичної діяльності", яке розглядає як вплив з боку держави, спрямований на забезпечення права на охорону здоров'я населення України, що полягає у створенні нормативно-правової бази, формуванні, ефективному використанні ресурсів та "державне регулювання суспільних відносин у галузі охорони здоров'я" — вплив з боку держави, що спрямований на забезпечення медичної діяльності з метою реалізації державної політики України в сфері охорони здоров'я [10]

Плесовський П.А. у своєму дослідженні вказує, що основними напрямками державного регулювання мають бути: створення громадських медичних послуг, висока якість медичних послуг, розвинена система ліцензування медичної діяльності, проведення антимонопольної політики, тому що захист принципів вільної конкуренції в процесі створення медичних послуг можуть бути виконані тільки державою, підтримка малого підприємництва в охороні здоров'я, підтримка науки та високих технологій, тому що поява великих винаходів є істотним чинником інновацій в охорону здоров'я [11].

Проаналізувавши наведені визначення ми бачимо, що переважна більшість науковців сходяться на думці, що державне регулювання сфери охорони здоров'я є системою заходів держави економічного, організаційного, законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, які передбачають встановлення правил здійснення медичної діяльності, та спрямовані на контроль за діяльністю суб'єктів господарювання. За допомогою цих заходів виконуються, перш за все, функції забезпечення безперервної дії держави для підвищення ефективного функціонування економіки.

Та слід зазначити, що запропоновані трактування досліджуваного поняття державне регулювання сфери охорони здоров'я не повною мірою відображають велике значення соціальної функції держави. Соціальна функція держави виявляється в обов'язках влади підтримувати рівність у правах для всього суспільства в цілому і для кожного окремого індивідуума, а також сприяти економічному і суспільному прогресу всіх громадян.

У соціально орієнтованій економіці держава відіграє домінуючу роль у формуванні системи регулювання якості життя і є головним суб'єктом його здійснення. В основних визначеннях не розкрито соціальне призначення держави в регулюванні охорони здоров'я, а саме покращення, відновлення і збереження здоров'я людини. В умовах ринкової економіки тільки держава може надати соціальну спрямованість всім економічним перетворенням які відбуваються в медичній галузі. Тому при здійсненні державного регулювання сфери охорони здоров'я слід активно впроваджувати соціальні методи та інструменти.

Тут варто погодитися з думкою вченого Полікарпова П.Б., який розглядає систему охорони здоров'я як одну з підсистем соціальної політики суспільства яка знаходиться у тісному взаємозв'язку з багатьма іншими підсистемами та інститутами соціуму. Вона являє собою відносно самостійну цілісну багаторівневу структуровану сукупність взаємопов'язаних елементів, що

знаходяться у відносинах координації, ієрархії, субординації, має свої внутрішні і зовнішні функції, спрямовані на розробку і реалізацію заходів щодо зниження захворюваності, інвалідності, смертності населення. У процесуальному контексті це передбачає цілеспрямований, планомірний, безперервний суб'єктно-об'єктний вплив загальних і спеціалізованих інститутів влади на установи сфери охорони здоров'я заради забезпечення громадян гарантованим правом на отримання безкоштовної, якісної професійної медичної допомоги [12].

Таким чином, охорону здоров'я слід вважати невід'ємною сферою, яка впливає на рівень і якість життя, відіграє важливу роль в економічному розвитку держави, забезпечує виробництво і якість трудових ресурсів, створює базу для соціально-економічного зростання.

Отже, скориставшись підходом Тихомирова Ю.А., Смирнової Е.М., Шишкина С.Н. до розуміння дефініції "державне регулювання" та Радиша Я.Ф. та Мезенцевої Н.Б. до тлумачення словосполучення "державне регулювання медичної діяльності", викладемо власний підхід до визначення терміну "державне регулювання сфери охорони здоров'я", який, на відміну від раніше відомих, враховує важливість здійснення соціальних заходів держави поряд з економічними, адміністративними та правовими при здійсненні регулювання медичної галузі в умовах ринкових перетворень.

На нашу думку, державне регулювання галузі охорони здоров'я доцільно розглядати, як послідовну та скеровану дію держави, що направлена на забезпечення надання якісної, доступної медичної допомоги громадянам України, яка передбачає створення належних економічних, адміністративних, правових, а також соціальних інструментів.

Держава повинна контролювати, щоб економічні перетворення в галузі охорони здоров'я мали соціальну спрямованість. Механізм державного регулювання сфери охорони здоров'я повинен містити вбудовані соціальні методи та інструменти, а саме: державні соціальні програми та гарантії, соціальне страхування, надання інформації в вигляді проведення семінарів та консультацій, залучення громадян до участі в управлінні галузю, взаємні зобов'язання між виробниками та споживачами медичних послуг, соціальна адаптація та реабілітація, соціальний розвиток.

Таким чином, аналіз літературних джерел вітчизняних та зарубіжних авторів свідчить про те, що сутність державного регулювання охорони здоров'я пов'язана з необхідністю втручання держави в регулювання медичної галузі в ринкових умовах, для того, щоб усунути недоліки ринкових відносин в охороні здоров'я. Державне регулювання сфери охорони здоров'я в Україні повинне забезпечувати її розвиток за рахунок ефективного використання наявних ресурсів для досягнення задоволення потреб суспільства у медичній допомозі.

Література:

1. Бережна Ю.В. Об'єктивна необхідність державного регулювання розвитку сфери охорони здоров'я в Україні / Ю.В. Бережна // "Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики": матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 10—11 трав-

ня 2012 р. — Х.: ФОП Александрова К.М.; ВД "ІНЖЕК". — С. 35—37.

2. Гладун З.С. Концептуальні засади державно-правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я населення / З.С. Гладун // Медичне право України: проблеми становлення та розвитку: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції 19—20 квітня. — Львів, 2007. — С. 73—79.

3. Державне регулювання економіки та економічна політика [Текст]: навч. посіб. / [Г.С. Третяк, К.М. Бліщук]. — Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. — 128 с.

4. Державне управління та державна служба: словник-довідник / [уклад. О.Ю. Оболенський]. — К.: КНЕУ, 2005. — 480 с.

5. Добровольская В. Правовое обеспечение государственного регулирования предпринимательской деятельности / В. Добровольская // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 8. — С. 54—57.

6. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України / [наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін.]. — К.: НАДУ, 2011. — С. 153.

7. Ижаева З.Н. Государственное регулирование здравоохранения в условиях социальных реформ: автореф. дис. на получение науч. степени канд. социол. наук: спец. 22.00.08 — "Социология и управление". — Москва, 2009. — 20 с.

8. Комяков О.М. Державне регулювання перехідної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.01.01 "Економічна теорія" / О.М. Комяков. — К., 2000. — 19 с.

9. Малиновский В.Я. Державне управління: [навч. посіб.] / В.Я. Малиновський. — [2-ге вид., доп. і перероб.]. — К.: Атіка, 2003. — 576 с.

10. Мезенцева Н. Б. Державне регулювання медичної діяльності в Україні: генезис і тенденції розвитку / Н. Б. Мезенцева, Л.О. Буравльов, Я.Ф. Радиш // Держава та регіони. — 2007. — № 4. — С. 142—146.

11. Плесовский П.А. Роль государства в регулировании рынка медицинских услуг / П.А. Плесовский // Вестник Научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования. — Сыктывкар. — 2008. — № 1. — С. 80—92.

12. Поликарпов П.Б. Социально-экономические детерминанты развития медицинских услуг в условиях модернизации здравоохранения России и региона: дис.. на соискание ученой степени канд. социол. наук: спец. 22.00.08 — "Экономическая социология и демография". — Саратов, 2015. — 150 с.

13. Рудий В.М. Законодавче забезпечення реформи системи охорони здоров'я в Україні / В.М. Рудий. — К.: Сфера, 2005. — С. 6.

14. Саніахметова Н.О. Господарське право / Н.О. Саніахметова. — Х.: Одісей, 2005. — 608 с.

15. Смирнова Е.М. Финансовое регулирование финансирования инвестиций в здравоохранение: содержание и необходимость совершенствования [Электронный ресурс] / Е.М. Смирнова // Экономика и социум: электронное научно-практическое периодическое издание. — № 3 (8) (июль — сентябрь, 2013). — Режим доступа: http://www.iupr.ru/domains_data/files/zurnal_osnovnoy_3_8_2013/Smirnova%20E.M..pdf

16. Тихомиров Ю.А. Административное право и процесс: полный курс. — М.: Издание г-на Тихомирова М.Ю. — 2005. — 1150 с.

17. Шишкин С.Н. Предпринимательско-правовые основы государственного регулирования экономики специальность: автореф. дис. на получение науч. степени доктора юридических наук: спец. 12.00.03 — "Гражданское право, предпринимательское право, семейное право, международное частное право" / С.Н. Шишкин. — Москва, 2013. — 20 с.

References:

1. Berezhnaya, Y. V. (2012), "The need for state regulation of health care in Ukraine", *Materiali mizhnarodnoї naukovo-praktichnoї konferencii*, [Materials of the international scientifically-practical conference], *Social'no-ekonomichnij rozvitok Ukraїni ta її regioniv: problemi nauki ta praktiki* [Socio-economic development of Ukraine and its regions: the problems of science and praktik], National University, Harkov, Ukraine, pp. 35—37.

2. Gladun, Z. S. (2007), "Conceptual bases of state legal regulation of relations in public health care sphere", *Materiali Ukrainian naukovo-praktichnoї konferencii* [Materials of the international scientifically-practical conference], *Medichne pravo Ukraїni: problemi stanovlennja ta rozvitku* [The medical right of a problem of formation and development], L'viv, Ukraine, pp. 73—79.

3. Obolenskiy, O. Y. (2005), *Derzhavne upravlinnja ta derzhavna sluzhba: slovník-dovidnik* [Public Administration and Public Service: Dictionary Directory], KNEU, Kyiv, Ukraine.

4. Tretyak, G. C. and Blischuk, K. M. (2011), *Derzhavne reguluvannya ekonomiki ta ekonomichna politika* [State regulation of the economy and economic policy], LPIDU NADU, Lviv, Ukraine.

5. Dobrovolskaya, V. (2005), "Legal support of business regulation of enterprise activity", *Pidpriemnictvo, gospodarstvo i pravo*, vol. 8, pp. 54—57.

6. Kovbasyuk, Y. V. (2011), *Enciklopedija derzhavnogo upravlinnja* [Encyclopedia of Public Administration], NADU, Kyiv, Ukraine.

7. Izhaeva, Z. N. (2009), "State regulation of public health services in the conditions of social reforms", Ph.D. Thesis, Sociology and management, Academy of Russia of public service at the President of the Russian Federation, Moscow, Russia.

8. Komjakov, O. M. (2000), "State regulation of transitive economy", Ph.D. Thesis, The economic theory, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

9. Malinowski, V. I. (2003), *Derzhavne upravlinnia* [Public Administration], 2nd ed, Atika, Kyiv, Ukraine.

10. Mezenseva, N. B. Buravlev, L. O. and Radish, J. F. (2007), "State regulation of medical activity in Ukrain: the genesis and development trends", *Derzhava i region*, vol. 4, pp. 142—146.

11. Plesovskiy P. A. (2008), "The role of state regulation in the market of medical services", *Vestnik Nauchno-issledovatel'skogo centra korporativnogo prava, upravlenija i venchurnogo investirovanija*, vol. 1, pp. 80—92.

12. Polikarpov, P. B. (2015), "Socially-Economic bases of development of medical services in the conditions of modernisation of public health services of Russia and region", Abstract of Ph.D. dissertation, Economic sociology and demography, The Saratov state university, Saratov, Russia.

13. Rudi, V. M. (2005), *Zakonodatelnoe obespechenie reformi sistemi ohrani zdorovya* [Law provision health care system reform in Ukraine], Atika, Kyiv, Ukraine.

14. Saniahmetova, N. O. (2005), *Gospodarske pravo* [Economy right], Odisei, Harkov, Ukraine.

15. Smirnova, E. M. (2013), "Finance regulation of investments in health care funding: content and need improvement", *Ekonomika i socium*, [Online], vol. 3 (8) available at: http://www.iupr.ru/domains_data/files/zurnal_osnovnoy_3_8_2013/Smirnova_%20E.M..pdf. (Accessed 2 Apr 2013).

16. Tihomirov, Y. A. (2005), *Administrativnoe pravo i process: polniy kurs* [Administratively right and process: the full course], Edition Tihomirova Y. A., Moscow, Russia.

17. Shishkin, S.N. (2013), "Enterprise legal bases of state regulation of economy", Ph.D. Thesis, Civil law, the enterprise right, the family right, the international private law, Institute of the state and the right of the Russian Academy of Sciences, Moscow, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2016 р.

AGROSVIT
www.agrosvit.info
Передплатний індекс: 23847

AGROSVIT
Науково-практичний журнал

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ